

УДК 37.013.42 : [364.4-053.9 : 316.612 (045)]
DOI: 10.24144/2524-0609.2018.43.152-157

Лисенко Юлія Олегівна

кандидат педагогічних наук, доцент

професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м.Харків, Україна

yu25lysenko@gmail.com

ORCID ID: <https://0000-0003-3229-2880>

ДИНАМІКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У ФІЛОГЕНЕЗІ

Анотація. У статті актуалізується проблема соціалізації людей похилого віку. Розглядаються зміни у статусі осіб геронтологічної групи населення у різні історичні періоди, ставлення громади до них, ключові ролі та функції. Метою статті є дослідити динаміку процесу соціалізації людей похилого віку через їхні ролі, місце, ставлення до них в різні історичні періоди, використовуючи міждисциплінарний підхід. Застосування методів порівняння, аналізу, синтезу та узагальнення здійснено для виокремлення методологічної бази дослідження та теоретичного обґрунтування технології соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку в умовах інформаційного суспільства. Результати вивчення історичного перебігу динаміки соціалізації людей похилого віку дають можливість визначити проблеми цього процесу в різні часи з огляду на умови життя в громаді. Історичне осмислення сприяє прогнозуванню подальшого розвитку проблеми та знаходження шляхів її розв'язання засобами соціальної педагогіки.

Ключові слова: історія; соціалізація; філогенез; люди похилого віку.

Актуальність дослідження. Соціалізація людей похилого віку в різні історичні часи має суттєві відмінності. Їхні ролі, функції, статусність, адаптаційні можливості змінювалися протягом багатьох століть, що впливало як на їхній власний соціальний розвиток, так і на розвиток інших соціальних груп, і суспільства в цілому. Соціальне становище людей похилого віку мало свою специфічну динаміку в різні часи, що відображалось на формуванні укладу суспільного життя, релігії, політики, вихованні молодших тощо. Тому вивчення змін у соціалізації старшої вікової групи в історичній ретроспективі необхідне для побудови методологічної бази їх соціально-педагогічної підтримки в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Першоджерелами дослідження є роботи Аристотеля, Я. Коменського, Конфуція, Петрарки, Платона, Плутарха, Цицерона. Теоретичне осмислення першоджерел здійснювали: С. Голик, Г. Міннігалєєва, М. Мовчан, О. Тополь та ін. Дослідження історичних фактів щодо ролі та місця людей похилого віку в різні періоди здійснювали: Н. Клименюк, Т. Коваль, О. Костіна, Ю. Мацкевич, В. Робак, Д. Титов, Т. Тюльпа, В. Шарін, Р. Яценірска й ін. Сучасні напрацювання у сфері проблем соціалізації людей похилого віку та шляхів їх вирішення мають: Т. Коленіченко, А. Мокряк, О. Новікова, А. Рижанова й ін. Ці наукові праці спрямовані на вивчення філософських, соціологічних аспектів, соціальної та соціально-педагогічної роботи тощо.

Т. Коваль, М. Мовчан, О. Тополь глибоко та детально дослідили з філософської точки зору старість як феномен, проаналізували історичний аспект, пов'язаний із релігійними особливостями різних періодів життя людини, і сучасність. О. Костіна, Д. Титов розглядають історію становлення соціальної роботи з людьми похилого віку, звертаючись до розкриття місця таких людей у спільності в різні історичні періоди. Н. Клименюк, Т. Тюльпа, В. Шарін здебільшого вивчають динаміку соціальної допомоги в історичному контексті соціальної роботи. Ю. Мацкевич, В. Робак з соціально-педагогічної точки зору здійснили ретроспективний аналіз взаємостосунків людей похилого віку з різними віковими категоріями. Т. Коленіченко, А. Мокряк, О. Новікова, А. Рижанова вивчають особливості соціалізації людей похилого віку та її основних структурних складових в умовах інформаційного суспільства. Доробки вче-

них соціальної педагогіки свідчать про наявні зміни в адаптаційних процесах людей похилого віку, однак робіт, що розкривають процес соціалізації людей похилого віку у філогенезі, бракує. Тому **метою статті** є дослідити динаміку цього процесу серед людей похилого віку через їхні ролі, місце, ставлення до них в різні історичні періоди, використовуючи міждисциплінарний підхід. Застосування таких **методів** як порівняння, аналіз, синтез та узагальнення сприятиме розкриттю основного змісту публікації та пошуку нових знань і висновків, що стануть основою виявлення значущості надання соціально-педагогічної підтримки людям похилого віку в сучасному інформаційному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Динаміка соціалізації людей похилого віку тісно пов'язана з їх статусом, ставленням до них, тими ролями і функціями, якими їх наділила громада, звичаями, нормами та традиціями того чи іншого народу. Виходячи з того, що поняття «соціалізація» – це двосторонній процес, у якому, з одного боку, відбувається набуття соціальних цінностей, якостей, норм поведінки, а, з іншого – відтворення всього набутого в соціумі, то люди похилого віку як раз і акумулювали весь соціальний досвід, набутий протягом життя, що давало їм можливість бути шанованими.

Серед вітчизняних і зарубіжних науковців немає чітко визначених вікових рамок щодо похилих людей, оскільки це пов'язано з багатьма причинами: здоров'ям (психологічним, фізичним, соціальним), виходом на пенсію тощо. Тому «літні люди», люди «третього віку», «похилого віку» є ідентичними. У нормативних документах України та європейських, перекладених на українську мову, словосполучення «літні люди», «люди похилого віку» використовуються як синоніми (Лисенко, 2017). З точки зору медицини (ВООЗ), вік похилих людей знаходиться в межах 60-74 років, з точки зору психології – 51-65 років. Погоджуємося з психологом Г. Абрамовою, що в багатьох країнах світу похилий вік – це час виходу на пенсію, передпенсійний стан людини (Абрамова, 2005). За українським законодавством пенсійний вік немає чітких меж. Оскільки поняття пенсії з'явилося лише у XIX ст., то, на наш погляд, досліджуючи історичний аспект соціалізації людей похилого віку, де ми не зустрічаємо розподіл похилий вік та старість, правильним буде розгляд соціалізації так званих ста-

рих людей, як категорії тих, кого можна віднести до похилих. Хоча нині вони різняться між собою – третій вік (похилі) та четвертий вік (старі). Д. Титов зазначає, «починаючи з епохи «кам'яного віку» старі цінувалися общиною як хранителі соціального досвіду, які забезпечували його спадкоємність і передачу в покоління». Так, людьми похилого віку в доісторичному суспільстві вважалися ті, які досягли 40-50 років, однак таких було лише від 2,5% до 4,5%. Доживали до такого віку найбільш пристосовані до виживання в навколишньому середовищі – витривалі, фізично та інтелектуально розвинені. Оскільки досягнення старості у первісному суспільстві було рідкісним явищем, стара людина користувалася тим значнішою повагою, чим більшу кількість років вона прожила. (Титов, 2006). Чим більше людина жила, тим багатший досвід вона мала, а, відповідно, могла давати поради, і сприяти в соціалізації наступним поколінням.

Такі науковці як: Н. Клименюк, П. Монро, Д. Титов, О. Тополь, Т. Тюльпа, В. Шарін, Р. Яцемирська вивчали ставлення до людей похилого віку, їхні ролі та функції в соціумі, починаючи з первісності, що дає змогу прослідкувати динаміку процесу соціалізації цієї вікової групи у різні часи. Варто зазначити, що історичні періоди, з точки зору соціальної педагогіки, чітко визначені в дисертації А. Рижанової, що є доречним і для нашого дослідження. Так, доіндустріальне (або традиційне) суспільство охоплює період від приходу кроманьйонця (*Homo sapiens*) приблизно 40 тис. років тому у верхньому палеоліті – до великих географічних відкриттів наприкінці XV ст. н.е. (Рижанова, 2005).

Як зазначає Р. Яцемирська, у давні часи, коли життя переважної більшості людей тривало менше 20 років, старі люди не вмирили природнім шляхом. Обов'язком дітей вважалося вбивство старих і немічних батьків. З одного боку, зріла людина була об'єктом поваги у первісній орді, а як тільки вона ставала немічною, некорисною, її або вбивали, або кидали напризволяще (Яцемирська, 1998).

За свідченням В. Робака, О. Тополя, Д. Титова на даному етапі така смерть не вважалася чимось неприродним, адже люди розуміли чому саме вони йдуть на смерть і заради чого – заради виживання молодших, здоровіших. «Існує гіпотеза, що поява у первісному суспільстві турботи про старих і дітей, створення умов для їх збереження, аж до самопожертви заради їх виживання у критичних ситуаціях стало найважливішим еволюційним фактором, що дав початок соціальної еволюції людини» (Титов, 2006).

Згасання такого звичаю пов'язано, насамперед, з господарським прогресом. Найголовнішим фактором збереження життя людям похилого віку стало відкриття вогню. Тоді відбувся перерозподіл праці між чоловіками, які ходили на полювання, та жінками, які оберігали вогонь. З часом, старі люди ставали хранителями вогню, звільняючи від цієї місії жінок (Яцемирська, 1998).

В історії зазначається, що у Центральній Австралії існувала олігархія старців, а в Полінезії – геронтократія. Пов'язано це з тим, що основні функції людей похилого віку були священними (магічними), адже вважалося, що вони спілкувалися з духами й мали на них неабиякий вплив. У житті примітивних народів був розвинений тотемізм, тому вважалося, що мудреці (старці) мали надприродні сили й можливості, а тому всі страшилися їхніх покарань у вигляді хвороб та нещастя, які вони могли наслати. За свідченням П. Монро, з найдавніших часів поважними особами були шамани, колдуни, заклинателі, знахарі, жерці,

які акумулювали багатий досвід племені та мали широкий спектр знань не лише для виховання підростаючого покоління, а й розуміння того, як вірно діяти, щоб не гнівити духів. Останні ж вважалися померлими родичами-предками, які залишаються членами сімейної групи, адже мешкають в певних предметах, пов'язаних із даним сімейством (Монро, 1923). Це є свідченням того, що, мудреці мали неабиякий авторитет і статусність, оскільки, навіть, померлих продовжували вшановувати, знаючи, що їхній дух живе в речах.

Тріумфом старості вважаються давня Еллада й античний Рим. Високе становище займали похилі філософи, державні діячі, вчені, жерці, навіть назва римського Сенату походить від лат. *senex* – старий. Тож, у Давній Греції та Римі надовго встановилася влада старійшин – геронтократія, де віковий ценз був головним фактором для отримання високих посад у керівних державних органах. Наприклад, в Афінах і Спарті членом ареопага чи геронсії міг стати лише громадян, який досяг не менше 60 років. Прикладом геронтократії була Венеціанська республіка, де на високі посади брали лише старих людей (Титов, 2006). Таким чином, люди похилого віку виконували одну з провідних політичних функцій – організація та контроль суспільного життя. «У Афінах навіть пошана перед похилими людьми, що так культивувалось у спартанців, проявлялось більше у зовнішньому схваленні вчинку, ніж в активному наслідуванні його» (Монро, 1923). Якщо батько не виконав своїх батьківських обов'язків стосовно власного сина, то останній мав право (за законами солоні) не підтримувати батьків у їх похилому віці (Монро, 1923). Це свідчить про те, що людина мала замислюватися над тим, що її очікує в старості.

О. Тополь, детально досліджуючи старість у світі дохристиянських вірувань про життя та смерть, відзначає, що в архаїчному суспільстві (IV тис. до н.е. – V тис. н.е.) існував ритуал культу предків, який зазнавав змін у ставленні до старих людей. Смерть сприймалася як перехід до нового життя, що полегшувало розставання із земним. Тим паче, такий ритуал передбачав своєрідний захист: благополуччя суспільства залежало від природних процесів, а оскільки предки мали зв'язок з природою та здатність управляти стихіями, то в жертву, зазвичай, приносили найповажніших старих, які «на небі» начебто були представниками та захисниками тих родичів, які жили на землі. З розпадом патріархального суспільства культ предків трансформувався в культ вождів, коли померлий воїн вважався захисником від лих не лише своєї родини, а й громади в цілому. З часом, ритуал родового обміну змінився: старі люди вважалися винуватцями нещастя та негараздів, тому з метою ліквідації / попередження погрози чи забезпечення гарного врожаю їх почали приносити у жертву (Тополь, 2012).

У Давньосхідних цивілізаціях (Давній Єгипет, Сирія, Палестина, Давній Китай) люди похилого віку, зокрема чоловіки, зберігали свій високий статус, адже виконували судові, адміністративні, культові, фіскальні функції. Домінування старшої вікової групи тут порівнюють с деспотизмом, адже глава домашньої общини мав право розпоряджатися майном і життям родини декількох поколінь, міг продати в рабство будь-якого члена родини (Робак, 2012). Порушення шанобливого ставлення до старших каралося законом.

Звертаючись до китайської системи виховання, то для них обов'язковим було і залишається нині вшанування старших. У певному сенсі воно носило

характер поклоніння. Наприклад, відповідаючи на будь-яке питання старшого, було прийнято принижено кланятися і говорити про своє незнання, невміння; суворі церемоніальні правила забороняли молодшим проявляти будь-які емоції, навіть дивитися старшому в очі. Не зважаючи на суворі правила дотримання церемоніалу, старих звільняли від обов'язкового його виконання (Клименюк, 2010).

На формування образу старості в японській ментальності вплинув прадавній культ предків, пов'язаний з уявленнями про потойбічний світ. Саме в міфології традиційного японського суспільства відображається неоднозначне ставлення до старості. З одного боку, вона має сакральний характер, оскільки корелюється з образами божественних правителів та предків, з іншого – зів'ялість тіла, фізичне одряхління, зниження чи втрата репродуктивних функцій розглядається як негативна сторона старості. Поряд із цим, суспільним ідеалом є мудрий і духовно зрілий довгожитель, носій давніх традицій із міцним здоров'ям (Ангелова, 2013).

Значну роль людей похилого віку варто відзначити у процесі виховання дітей в різні вікові періоди. Плутарх (бл. 46 – 120 н. е.) у творі «Порівняльні життєписи», описуючи біографію спартанського законотворця Лікурга, яскраво передав картину спартанського виховання. Наприклад, батько не мав право самостійно вирішувати як виховувати дитину – він відносив новонародженого до найстаріших родичів, які оглядали дитину і вирішували її долю. Якщо дитина здавалася міцною, то вони наказували, як її виховувати та назначали їй один із дев'яти тисяч надів. Якщо ж дитина здавалася кволою, старці вважали, що вона не потрібна ані державі, ані їй самій, оскільки позбавлена здоров'я та сили. По досягненню хлопчиками 7 років їх відбирали у батьків та розбивали по загонах для спільного проживання, навчаючись грати та працювати один біля одного. Старці при цьому спостерігали за іграми дітей, сварили їх для зав'язки бійки і відмічали, хто з хлопків наділений від природи такими якостями як кмітливість, відвага, завзятість, хоробрість тощо. Ще прискіпливіше наглядали старці за юнаками: вони відвідували гімнасії, були присутні при змаганнях та словесних сутичках з метою напоумити чи покарати того, хто завинив. Також старці та владники спостерігали за діями ірена (той, хто керував своїми підлеглими підлітками в бійках та розпоряджався ними, коли необхідно подбати про обід), оскільки він мав право карати хлопців за недостатню старанність чи слова невпадат, але не втручався у сам процес. Після того, як діти розходились, ірен відповідав за свої дії, якщо на розсуд старців кара була занадто м'якою чи строгою (Хрестоматія, 1981). Отже, у спартанців старцям відводилася роль спостерігачів, «суддів», які з позиції свого досвіду мали виносити покарання чи заохочення.

Ставлення громади до людей похилого віку зумовлювалося цивілізаційним та соціокультурним розвитком першої. Становище людей похилого віку в Середньовіччі вивчали: Т. Гошко, В. Робак, А. Рижанова та ін. Останнім етапом традиційного суспільства є епоха Середньовіччя (VI – XV ст. н.е.) За свідченням В. Робака, ця епоха характеризувалася здебільшого негативним ставленням до старих людей. Він наводить різні приклади вчених, які відзначають складне становище людей похилого віку в Середньовіччі. Утім воно не було стабільним. У ранньому Середньовіччі (VI–XI ст.) старші відігравали політичну й освітньо-виховну ролі. Однак, це були, зазвичай, представники духовенства та знатні

особи. У той час привілеями користувалися люди заможні, які мали знатне походження, а віковий ценз не відігравав значної ролі (Робак, 2013), втім багато з них були похилого віку. Доречно відзначити, що в міфології японців є чіткі межі зрілості та старості за кодексом законів VI–XI ст.: особу до 60 років вважали дорослою, до 65 років – старою, після 66 – шанованою (Ангелова, 2013).

У Середньовіччі (XI–XIII ст.) вперше в літературних творах, теологічних трактатах з'являється образ старої людини (Робак, 2013). Письмові дані стосовно життя слов'ян цього періоду представлені в матеріалах українського фольклору, і дають найбільш цілісну картину про еволюцію ритуалу умертвіння старих. Слов'янська народна проза відображає переломний момент у здійсненні такого ритуалу, коли син просить батька не вивозити на смерть діда, бо прийде час, коли йому доведеться те ж саме зробити з батьком. Тут вже проявляється відмова від умертвіння старих, дається моральна оцінка цього явища. Тож, поступово відбувається зміна ставлення до старості, мудрість і життєвий досвід набувають особливої цінності. Формується поважне ставлення до старості, а реальний світ стає важливішим за сакральний. Тому з часом старішшини мають неабиякі повноваження і стають правителями суспільства. В одному з переказів XI ст. на Галичині зазначено, що внаслідок трирічної посухи настає голод, тому верховна влада дала розпорядження втопити всіх старих дідів. Однак урожаю так і не було. Сини одного зі старих сховали свого батька і виконували його наставлення (вимолотили зерно із соломи, розкидані на даху і сіяли його). Виріс у них небувалий урожай. Ця звістка дійшла і до самого царя, який викликав до себе власників урожаю. Вони зізналися, що порушили наказ і зберегли життя своєму батькові. Цей старець став головним радником молодого царя і запобіг голодній загибелі царства (Тополь, 2012). Тут бачимо, що знання та мудрість старця фактично вивели з «голодної» кризи всю громаду, що свідчить про зміну ставлення до старших. Цей переказ яскраво доводить, що не скорочення чисельності населення виводить із складних ситуацій, а набуті знання: що і як робити для вирішення проблеми.

У зв'язку з епідемією чуми у Європі в період пізнього Середньовіччя (XIV–XV ст.) відбулося зміцнення економічних і політичних позицій людей похилого віку. Оскільки хвороби забрали життя переважно дітей і молоді, вплив і влада старих людей почали зростати. Цивілізаційний занепад Середньовіччя та розвиток медицини вплинули на втрату авторитету, престижу, поваги до людей похилого віку, позбавивши їх багатьох функцій та ролей (судових, виховних, освітніх та ін.) (Робак, 2013). Т. Гошко зазначає, що «християнство поступово замінило ідею послушенства старшим ідеєю послушенства Богові ... Саме тому Церква не виділяє людей старшого віку, як категорію осіб, які потребували особливого ставлення» (Гошко, 2018).

Таким чином, у доіндустріальному суспільстві процес соціалізації людей похилого віку залежав від багатьох факторів, що пов'язані були з віруваннями, традиціями та звичаями різних народів, соціально-економічними умовами існування, розвитком відносин між людьми в соціумі тощо.

На відміну від традиційного суспільства, в індустріальному соціумі (XVI – середина XX ст.) відбулася втрата цінності старшого покоління, що в певному сенсі призвело до маргіналізації людей похилого віку. Відбувається розуміння того, що людина похилого віку – не та особа, яка все знає та вмє, а

та, яка має продовжувати вчитися, розвиватися та удосконалюватися, здатна до самовиховання. Я. Коменський у праці «Загальної поради про виправлення справ людських» (XVII ст.) вперше зазначає про необхідність навчатися всім, всьому та всебічно. Виокремлення «Школи старості...» свідчить про зміну не лише ставлення до людини похилого віку в цей історичний період, а й до її статусу, можливостей та потенціалу.

За свідченням В. Роїка, «зріст рівня соціальної мобільності в урбанізованому і зароджуваному індустріальному суспільстві негативно відобразився на престижі похилих» (Роїк, 2018). Дійсно, в дослідженнях епохи Відродження, Просвітництва, ми знаходимо ідеї філософів про подовження життя, збереження здоров'я у старості, рекомендації щодо власного ставлення до старості тощо. Тому при аналізі даного історичного періоду мова йде, здебільшого, про різні види допомоги, захисту та підтримки людей похилого віку як уразливої категорії.

Індустріалізація, що відбувалася з науково-технічним прогресом, створила умови для розвитку капіталізму, що сприяло покращенню якості життя людей, а, відповідно, і його тривалість. «Утилітаристський підхід наділив старців особливими заслугами – матеріальне процвітання гарантувало їм мудрість та гідність» (Холостова, 2003). У XIX ст. під впливом промислової революції значно збільшилася кількість людей похилого віку, що поступово руйнувало престиж старості (Холостова, 2003). Починаючи з другої половини XIX ст., відбувається обмін функціями між поколіннями в рамках сім'ї, що було однією з найважливіших умов виживання похилих людей у суспільстві, в якому не було гарантованої соціальної підтримки. Сімейна організація, родинні зв'язки, відповідні релігійні установки давали можливість людям похилого віку брати участь в посильній трудовій діяльності до глибокої старості, що забезпечувало їм авторитет і повагу (Роїк, 2018). «Багато в чому самодостатність і незалежність похилих були пов'язані з довічним контролем над сімейною власністю, що, з одного боку, посувало момент економічної самостійності дітей, з іншого – гарантувало батькам гідну старість. Таким чином, похилі зберігали свої економічні та внутрішньосімейні позиції аж до смертної години» (Роїк, 2018). Таким чином, в індустріальному суспільстві важливим для людини є наявність майна, капіталу, яким вона може самостійно розпоряджатись. Він був засобом влади над членами родини, оскільки саме старша людина передавала свій здобутий капітал нащадкам після своєї смерті. Тож, шанування людей похилого віку засновувалось на економічних засадах.

Ставлення суспільства в інформаційну добу до старих людей суттєво змінилося. Розвиток індустрії зруйнував повагу до старих людей як хранителів вогнища, знань, мудрості. Промислова і демографічна революції призвели до обтяжливості наслідків старіння. Сучасні дослідники помічають схожість сучасного стану людей похилого віку із первісним – тенденції до знищення старих людей. Дискримінація старих людей в сучасному суспільстві залишилася, змінивши форму (Яцемирська, 1998). А. Рижанова, у свою чергу, порівнює зміни в соціалізації людей похилого віку в різних суспільствах: у традиційному – саме мудрість старців визначала перспективи розвитку соціуму; в індустріальному – творцями культури були дорослі люди, втім ставлення до похилих залишалося шанобливим і вони мали вплив на соціум; в інформаційному – пальму першості займає молодь, де люди «третього віку» стають маргіналізованою верствою населення, яка немає суттєвого впливу на розвиток суспільства, а швидше сприймається як балласт (Рижанова, 2011).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, дослідивши процес соціалізації людей похилого віку у філогенезі, впевнено можна сказати, що соціокультурні, природні умови, менталітет відігравали ключову роль у житті людей похилого віку, ставленні до них громади, а, відповідно, їх вшануванню чи дискримінації. У традиційному суспільстві статус старших людей знавався до злетів, то падіння, що безпосередньо відбивалося на інтенсивності розвитку громади. Як свідчать дослідження, мудрість та соціальний досвід людей похилого віку, що передавалися молодшим поколінням, сприяли людській еволюції. В індустріальному суспільстві тривалість життя збільшилася і дана вікова група втратила свої високі позиції, що вимагало пошуку нових механізмів впливу на молодші покоління та утримання поважливого статусу. В інформаційному суспільстві люди похилого віку стали відчуженими та навіть виокремленими в маргіналізовану групу, що пов'язано із браком адаптаційного ресурсу в умовах мінливого соціуму. Ще Цицерон у своїй праці «Про старість» писав: «... найвеличніші держави руйнувалися з вини людей молодих і охоронялися і відтворювалися зусиллями старих» (Цицерон, 1974). Це свідчить про необхідність підтримки соціалізації людей похилого віку з метою подолання відчуження, зміцнення міжпоколінних зв'язків, що сприятиме цілісності суспільства й отримання можливості повноцінно жити незалежно від віку. Тож, перспективами подальшого дослідження є розгляд різновидів підтримки соціалізації людей похилого віку в історичній ретроспективі.

Список використаної літератури

- Абрамова Г. *Возрастная психология*: учеб. пос. для студентов вузов. 5-е изд. Москва: Академический Проект: Альма Матер, 2005. 702 с.
- Ангелова А. Концепція старості, довголіття та безсмертя у міфології синто. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 11. С. 4–9.
- Гошко Т. Уявлення про старість у містах річесподільського простору на межі Середньовіччя та ранньомодерної доби. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. С. 18–27.
- Клименюк Н. Відношення до старості в різних культурних традиціях: історичний аспект. *Наукові праці*. 2010. Том 123. Випуск 110. С. 53–58.
- Лисенко Ю. Соціально-педагогічна профілактика насильства стосовно людей похилого віку в інформаційному суспільстві. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 8(72). С. 279–289. DOI 10.24139/2312-5993/2017.08/279-289
- Монро П. *История педагогики. Древность и средние века* / ред. Н.Д. Виноградова; пер. с англ. М.В. Райх. Москва, Знаменка, 9. Издание Т-во «Мирь», 1923. Ч. 1. 286 с.
- Робак В. Старість у Стародавньому світі: освітньо-геронтологічний контекст. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2012. Випуск 107. С. 194–202.
- Робак В. Соціально-геронтологічні аспекти сприйняття старості в епоху Середньовіччя. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. 2013. № 1. С. 72–77.
- Роїк В. *Социальная защита отдельных категорий граждан. Качество жизни пожилого населения*: учебное пособие для СПО. Москва: Юрайт, 2018. 400 с.

- Рижанова А. Люди похилого віку в інформаційному суспільстві: соціально-педагогічний підхід. *Педагогіка та психологія*. 2011. Вип. 40(2). С. 128–137.
- Рижанова А. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 442 с.
- Социальная геронтология: учеб. пособие / под общей ред. Р.С. Яценко. Москва: Союз, 1998. 275 с.
- Титов Д. *Социальная геронтология*: учеб. пособие. Томск: Томский филиал Академии права и управления ФСИН России, 2006. 106 с.
- Тополь О. *Старість у контексті соціальної роботи*: монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 308 с.
- Холостова Е. *Социальная работа с пожилыми людьми*: учеб. пос. 3-е изд. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2004. 296 с.
- Хрестоматія по історії зарубіжної педагогіки* / сост. и автор ввводных статей А.И. Пискунов. 2-е изд., перераб. Москва: Просвещение, 1981. 528 с.
- Цицерон М. *О старости. О дружбе. Об обязанностях* / сост. В.О. Горенштейн, М.Е. Грабарь-Пассек, С.Л. Утченко. Москва: Наука, 1974. 249 с.

References

- Abramova, H. (2005). *Vozrastnaya psikhologiya [Age psychology]*. 5th ed. Moscow: Akademicheskyy Proekt: Alma Mater. [in Russian].
- Anhelova, A. (2003) Kontseptsiya starosti, dovolittya ta bezsmertya u mifolohiyi synto [The concept of old age, longevity and immortality in the mythology of Shinto]. *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeyskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrayinky [Scientific herald of the Lesya Ukrainka Eastern European National University]*, 11, 4–9. [in Ukrainian].
- Cicero, M. (1974). *O starosti. O druzhbe. Ob obyazannostyakh [About old age. About friendship. About duties]*. Moscow: Nauka. [in Russian].
- Kholostova, Ye. (2004). *Sotsyalnaya rabota s pozhylymy lyudmy [Social work with the elderly]*. Moscow: Yzdatel'sko-torhovaia korporatsiia «Dashkov y K» [in Russian].
- Klymenyuk, N. (2010). Vidnosshennya do starosti v riznykh kulturnykh tradytsiyakh: istorychnyy aspekt [Relation to old age in different cultural traditions: historical aspect]. *Naukovi pratsi*, 110(123), 53–58. [in Ukrainian].
- Lysenko, Yu. (2017). Sotsialno-pedahohichna profilaktyka nasylstva stosovno lyudey pokhyloho viku v informatsiyomu suspilstvi [Social-pedagogical prevention of violence against the elderly in the information society]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyini tekhnolohiyi*, 8(72), 279–289. DOI 10.24139/2312-5993/2017.08/279-289 [in Ukrainian].
- Hoshko, T. (2018). Uyvlennta pro starist u mistakh richpospolytskoho prostoru na mezhi Serednovichchya ta rannomodernoyi doby [The notion of aging in the cities of the riposopolitan environment at the turn of the Middle Ages and early modern days]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 200, 18–27. [in Ukrainian].
- Monro, P. (1923). *Istoriya pedagogiki. Drevnost y srednye veka. Ch. 1. [History of pedagogy. Antiquity and Middle Ages. Part I.]*. Moscow: Yzdanye T-vo «Myr» [in Russian].
- Piskunov, A.I. (Ed.). (1981). *Khrestomatyya po ystoriy zarubezhnoy pedahohyky [Reading book on the history of foreign pedagogy]*. Moscow: Prosvshchenye. [in Russian].
- Robak, V. (2012). Starist u Starodavnomu sviti: osvntno-herontolohichnyy kontekst [Old Age in the Ancient World: Educational-Gerontological Context]. *Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky*, 107, 194–202. [in Ukrainian].
- Robak, V. (2013). Sotsialno-herontolohichni aspekty spryynyattya starosti v epokhu Serednovichchya [Social-gerontological aspects of old age perception in the Middle Ages]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohika*, 1, 72–77. [in Ukrainian].
- Royk, V. (2018). *Sotsyalnaya zashchytta ot delnykh katehoryy hrazhdan. Kachestvo zhizny pozhyloho naselenyya [Social protection of certain categories of citizens. Quality of life of the elderly]*. Moscow: Yurayt. [in Russian].
- Ryzhanova, A. (2011). Lyudy pokhyloho viku v informatsiyomu suspilstvi: sotsialno-pedahohichnyy pidkhid [Older people in the information society: socio-pedagogical approach]. *Pedahohika ta psikhohohiya*, 40(2), 128–137. [in Ukrainian].
- Ryzhanova, A. (2005). *Rozvytok sotsialnoyi pedahohiky v sotsiokulturnomu konteksti [Development of social pedagogy in socio-cultural context]*. *Unpublished Doctoral Dissertation*. Luhansk: Luhanskyy National Pedagogical University named after Taras Shevchenko [in Ukrainian].
- Tytov, D. (2006). *Sotsyalnaya herontolohyya [Social Gerontology]*. Tomsk: Tomskyy fylyal Akademyy prava y upravlenyya FSYN Rossyy [in Russian].
- Topol, O. (2012). *Starist u konteksti sotsialnoyi roboty [Old age in the context of social work]*. Kyiv: NPU imeni M.P.Drahomanova. [in Ukrainian].
- Yatsemyrskaya, R.S. (Ed.). (1998). *Sotsyalnaya herontolohyya [Social Gerontology]*. Moscow: Soyuz. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 01.11.2018 р.

Стаття прийнята до друку 05.11.2018 р.

Лысенко Юлия

кандидат педагогических наук, доцент

профессор кафедры социальной работы и социальной педагогики

Комунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета, г. Харьков, Украина

ДИНАМИКА СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛЮДЕЙ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА В ФИЛОГЕНЕЗЕ

Аннотация. В статье актуализируется проблема социализации людей преклонных лет. Рассматриваются изменения в статусе лиц геронтологической группы населения в разные исторические периоды, отношения общества к ним, ключевые роли и функции. Целью статьи является исследовать динамику процесса социализации людей преклонных лет через их роли, место, отношение к ним в разные исторические периоды, используя междисциплинарный подход. Применение методов сравнения, анализа, синтеза и обобщения осуществлено для построения методологической базы исследования и теоретического обоснования технологии социально-педагогической поддержки людей преклонных лет в условиях информационного общества. Результаты изучения исторического хода динамики социализации людей преклонных лет дают возможность определить проблемы этого процесса в разные времена, учитывая условия жизни в обществе. Историческое осмысление способствует прогнозированию дальнейшего развития проблемы и нахождения путей ее решения с помощью социальной педагогики.

Ключевые слова: история; социализация; филогенез; люди пожилого возраста; статус.

Lysenko Yuliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.

Professor of Social Work and Social Pedagogics Department

Communal Educational Institution «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council,
Kharkiv, Ukraine

DYNAMICS OF SOCIALIZATION OF THE ELDERLY IN PHYLOGENESIS

Abstract. The article addresses the problem of socialization of the elderly. Changes in the status of persons of the gerontological group of the population during different historical periods, the attitude of the society towards them, the key roles and functions are considered. The purpose of the article is to investigate the dynamics of the process of socialization of the elderly through their roles, place, attitude towards them during different historical periods, using an interdisciplinary approach. The use of the method of comparison, analysis, synthesis and generalization is required to build a methodological basis for the study and theoretical substantiation of the technology of social and pedagogical support of the elderly in the age of the information society. The results of the study of the historical course of the dynamics of socialization of the elderly make it possible to identify the problems of this process at different times, taking into account the conditions of life in the society. The historical understanding helps to predict the further development of the problem and reveal the ways of solving it by applying social pedagogy. Having studied the process of socialization of the elderly in phylogenesis, one can say with decision that the sociocultural, natural conditions, the mentality played a key role in the life of elderly people, and, accordingly, the attitude of the society towards them, their respect or discrimination. In a traditional society, the status of the older population was unstable, due to the fact that it experienced ups and downs, which directly affected the intensity of the society development. According to the studies, the wisdom and social experience of the older population, which was transferred to younger generations, contributed to human evolution. In an industrial society, the life expectancy has increased and this age group has lost its high positions, which required the search for new mechanisms of influence on younger generations and the retention of a respectful status. In an information society, the older people have become alienated and even separated into a marginalized group, due to the lack of an adaptive resource in the context of an unstable society. Thus, the study shows the need to support the socialization of the older population so that to overcome alienation, strengthen the ties between generations, which will contribute to the integrity of the society and well-deserved opportunities for a full life, regardless of age. The prospects for further research lie in considering the varieties of support for the socialization of the elderly in a historical retrospective.

Key words: history; socialization; phylogenesis; the elderly; status.